

HELENA ŻUKOWSKA

SPECYFIKA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI BANKU

WPROWADZENIE

Rachunkowość stanowi integralną część systemu zarządzania każdą jednostką, pełniąc rozliczne funkcje – informacyjną, nadzorczą (kontrolną), analityczną, interpretacyjną i statystyczną w systemie informacyjnym jednostki. Szczególnie ważne są zadania i funkcje rachunkowości banku, który ze względu na swą specyfikę działalności funkcjonuje w systemie gospodarczym, opierając się na zaufaniu publicznym. System rachunkowości banku generuje informacje do oceny sytuacji finansowej i majątkowej oraz wyniku finansowego w sposób szczególnie precyzyjny, stwarzając możliwości ustalania sprawozdania finansowego po zakończeniu każdego dnia roboczego.

Polskie prawo bilansowe i bankowe zobowiązuje banki, aby nie tylko w specjalnym dokumencie (polityka rachunkowości) w sposób jasny i czytelny opisywały stosowany system rachunkowości, ale również szeroko upubliczniały informację o sytuacji finansowej i majątkowej (w siedzibie banku czy na stronie internetowej).

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie specyfiki polityki rachunkowości swoistego przedsiębiorstwa, jakim jest bank komercyjny funkcjonujący na innych zasadach niż przedsiębiorstwa produkcyjne czy usługowe.

1. SPECYFIKA DZIAŁALNOŚCI BANKU JAKO PRZEDSIĘBIORSTWA

Z punktu widzenia formy prawnej banki w Polsce funkcjonują zasadniczo w formie spółki akcyjnej oraz spółdzielni (banki spółdzielcze i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe). Działa także jeden bank, który ma formę prawną przedsiębiorstwa państwowego. Został powołany w celu wspomagania polityki gospodarczej państwa – Bank Gospodarstwa Krajowego. W Polsce funkcjonują także oddziały banków (instytucji kredytowych) z Unii Europejskiej.

Typowy bank komercyjny jest przedsiębiorstwem działającym na konkurencyjnym rynku, o wyraźnie określonej specyfice działalności, obciążonej wysokim ryzykiem, specyficznej strukturze majątku i źródeł jego finansowania, rozbudowanej i zróżnicowanej sprawozdawczości kierowanej do banku centralnego, nadzoru finansowego i uczestników rynku.

Bank jest z jednej strony typowym przedsiębiorstwem nastawionym na uniwersalne cele jednostki gospodarczej, ale z uwagi na charakter działalności charakteryzuje się pewnymi odrębnymi cechami. Usługi finansowe świadczone klientom (czynności bankowe) są w dużej części zastrzeżone wyłącznie dla banków, ze względu na potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa w obrocie gospodarczym. Funkcjonowanie banków opiera się na zaufaniu podmiotów korzystających z ich usług – stąd ogromna rola rachunkowości jako systemu generowania (i ujawniania w sprawozdawczości) informacji o ich sytuacji finansowej (wynikach finansowych).

Podstawowym aktem prawnym określającym działalność banków jest ustawa Prawo bankowe¹, która w art. 5 ogranicza zakres działalności bankowej do katalogu czynności bankowych (produktów, usług bankowych). Czynności bankowe limitują zakres działalności banków niezależnie od ich formy organizacyjno-prawnej czy formy własności. Część tych czynności bankowych ma charakter zastrzeżony i żadna instytucja inna niż bank nie może ich świadczyć pod rygorem poniesienia konsekwencji ustawowych związanych z naruszeniem prawa. Wynika to z faktu, że bank jest instytucją, która jest i musi być darzona zaufaniem publicznym. To zaufanie ma istotne znaczenie dla stabilności pojedynczego banku, grup kapitałowych z udziałem banków, bezpieczeństwa systemu banko-

¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. 2002, Nr 72, poz. 665).

wego, a szerzej – jeszcze bezpieczeństwa całego systemu finansowego i gospodarki jako całości. Jest to szczególnie widoczne w ostatnim czasie, kiedy kryzys finansowy (w dużej mierze wywołany przez banki) wymusił zaangażowanie środków publicznych do stabilizowania finansów sektora bankowego, w celu niedopuszczenia do pogorszenia jego płynności i upadłości banków. W ten oto sposób banki, które z zasady są komercyjnymi instytucjami prywatnymi, zostały objęte parasolem ochronnym państwa.

Charakter działalności opartej na zaufaniu kontrahentów (klientów) do banków, ważna rola banków w gospodarce oraz konieczność interwencji państwa ze środków publicznych w sytuacji kryzysowej w systemie bankowym, podkreślają ogromne znaczenie systemu informacyjnego rachunkowości organizowanej. Przed rachunkowością banków, organizowaną przez politykę rachunkowości, stawiane są więc szczególnie duże wyzwania.

2. ISTOTA I CHARAKTER POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

Do posiadania polityki rachunkowości zobowiązane są jednostki objęte regulacjami ustawy o rachunkowości, która w art. 2 określa wykaz podmiotów zobowiązanych do prowadzenia ksiąg rachunkowych. Są to: „mające siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej:

1) spółki handlowe (osobowe i kapitałowe, w tym również w organizacji) oraz spółki cywilne, z zastrzeżeniem pkt. 2, a także inne osoby prawne, z wyjątkiem Skarbu Państwa i Narodowego Banku Polskiego;

2) osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych, spółki partnerskie oraz spółdzielnie socjalne, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 1200 tys. euro;

3) jednostki organizacyjne działające na podstawie Prawa bankowego, przepisów o obrocie papierami wartościowymi, przepisów o funduszach inwestycyjnych, przepisów o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej lub przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, bez względu na wielkość przychodów;

4) gmin, powiatów, województw i ich związków, a także:

- a) państwowych, gminnych, powiatowych i wojewódzkich jednostek budżetowych,
- b) gminnych, powiatowych i wojewódzkich zakładów budżetowych,
- c) państwowych funduszy celowych;
- 5) jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, z wyjątkiem spółek, o których mowa w pkt 1 i 2;
- 6) osoby zagraniczne, oddziały i przedstawicielstwa przedsiębiorców zagranicznych, w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej;
- 7) jednostki niewymienione w pkt 1-6, jeżeli otrzymują one na realizację zadań zleconych dotacje lub subwencje z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego lub funduszy celowych – od początku roku obrotowego, w którym dotacje lub subwencje zostały im przyznane.

Osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych oraz spółki partnerskie mogą stosować zasady rachunkowości określone ustawą również od początku następnego roku obrotowego, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy są niższe niż równowartość w walucie polskiej 1200 tys. euro².

Banki są wymienione wprost, jako podmioty objęte regulacjami ustawy o rachunkowości. Obowiązek opracowania polityki rachunkowości banków wynika z art. 4 ust. 3 ustawy o rachunkowości, gdzie doprecyzowano zakres przedmiotowy rachunkowości jednostki obejmujący³:

- przyjęte zasady (politykę) rachunkowości – wybrane i stosowane przez jednostkę, odpowiednie do jej działalności rozwiązania dopuszczone przepisami ustawy i zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych (art. 10 ustawy o rachunkowości);
- prowadzenie, na podstawie dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych, ujmujących zapisy zdarzeń w porządku chronologicznym i systematycznym (rozdział 2, art. 11-25 ustawy o rachunkowości);
- okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów (rozdział 3 ustawy o rachunkowości);
- wycenę aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego (rozdział 4 ustawy o rachunkowości);

² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jednolity: Dz. U. 2009, Nr 152, poz. 1223, Nr 157, poz. 1241 i Nr 165, poz. 1316), art. 2 ust. 1).

³ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (tekst jednolity: Dz. U. 2009, Nr 152, poz. 1223, Nr 157, poz. 1241 i Nr 165, poz. 1316).

- sporządzanie sprawozdań finansowych, jednostkowych i skonsolidowanych (rozdział 5 i 6 ustawy o rachunkowości);
- gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji przewidzianej ustawą (rozdział 8 ustawy o rachunkowości);
- poddanie badaniu i ogłoszenie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą (rozdział 7 ustawy o rachunkowości).⁴

Obowiązek posiadania „Polityki rachunkowości” wynika nie tylko wprost z przepisów ustawy o rachunkowości, ale także z Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 8: „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów”⁵. Na uporządkowanie i doprecyzowanie zagadnień związanych ze zmianami polityki rachunkowości w polskim prawie bilansowym duży wpływ będzie miał przyjęty 24 kwietnia 2012 r. przez Komitet Standardów Rachunkowości – Krajowy Standard Rachunkowości nr 7: „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”⁶.

Ustawa o rachunkowości definiuje politykę rachunkowości (używając zamiennie określenia „zasady rachunkowości”), jako „wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych” (art. 3 ust. 1 pkt 11). Dalej według art. 4 ust. 1 i 4: „1. Jednostki obowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Jednostka może w ramach przyjętych zasad (polityki) rachunkowości stosować uproszczenia, jeżeli nie wywiera to istotnie ujemnego wpływu na realizację obowiązku określonego w ust. 1”⁷.

⁴ Z dniem 1 stycznia 2013 r., na podstawie Ustawy z dnia 16 września 2011 r. o redukcji niektórych obowiązków obywateli i przedsiębiorców (Dz. U. 2011, Nr 232, poz. 1378) zmieniającej ustawę o rachunkowości, punkt ten otrzymuje brzmienie: „poddanie badaniu, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnienie i ogłaszanie sprawozdania finansowego w przypadkach przewidzianych ustawą”.

⁵ Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 8: „Polityka (zasady) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów”, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 29.11.2008 r., Załącznik do Rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r.

⁶ W dniu 12 kwietnia 2012 r. Krajowy Standard Rachunkowości [dalej cyt.: KSR] nr 7 został skierowany do publikacji w Dzienniku Urzędowym Ministra Finansów.

⁷ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jednolity: Dz. U. 2009, Nr 152, poz. 1223, Nr 157, poz. 1241 i Nr 165, poz. 1316) oraz Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 8 [dalej cyt.: MSR].

Z kolei w art. 10 ust. 1 ustawy o rachunkowości stwierdza się, że „każda jednostka zobowiązana do prowadzenia ksiąg rachunkowych, powinna posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nią politykę (zasady) rachunkowości, a w szczególności dotyczące⁸:

- 1) określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych,
- 2) metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego,
- 3) sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym co najmniej:
 - a) zakładowego planu kont, ustalającego wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej,
 - b) wykazu ksiąg rachunkowych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – wykazu zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na informatycznych nośnikach danych z określeniem ich struktury, wzajemnych powiązań oraz ich funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych i w procesach przetwarzania danych,
 - c) opisu systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opisu systemu informatycznego, zawierającego wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, wraz z opisem algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie wersji oprogramowania i daty rozpoczęcia jego eksploatacji,
- 4) systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów”.

E. Śnieżek uważa, że polityka rachunkowości to „przyjęte i konsekwentnie stosowane przez jednostki gospodarcze specyficzne zasady i rozwiązania w zakresie wyceny i sporządzania sprawozdań finansowych dobrane tak, aby zapewnić odpowiednią jakość informacji finansowych przeznaczonych dla szerokiego grona odbiorców”⁹.

Podobne ujęcie definicji polityki rachunkowości znajdujemy w MSR 8, według którego polityka rachunkowości to „konkretne zasady, metody, kon-

⁸ *Jak ustalić własną politykę rachunkowości?* Dodatek do „Zeszytów Metodycznych Rachunkowości” z 1.04.2011.

⁹ E. Ś n i e ż e k, *Wprowadzenie do rachunkowości*, Kraków: Oficyna Ekonomiczna 2004, s. 143.

wencje, reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych¹⁰.

Inne definicje proponują W. Brzezina i P. Kabalski, uważając, że polityka rachunkowości to:

- „zakres czynności, który reguluje sposób prowadzenia rachunkowości między teorią rachunkowości a praktyką”¹¹;
- „zbiór opinii, reguł, standardów rachunkowości, interpretacji, przepisów, które wykorzystują jednostki do sporządzania sprawozdań finansowych”¹².

Według K. Sawickiego, polityka rachunkowości polega na wykorzystaniu dopuszczonych prawem alternatywnych rozwiązań w rachunkowości w procesie podejmowania decyzji przez przedsiębiorstwo¹³. Wyraźnie rysuje się to w rachunku kosztów, w którym w zależności od przyjętego modelu tego rachunku, różnie kształtuje się poziom kosztu jednostkowego wytwarzanych wyrobów lub świadczonych usług. Te informacje są podstawą decyzji o wyborze produkowanego asortymentu wyrobów lub usług.

R. Niemczyk stwierdza, że „z polityki rachunkowości wynikają określone obowiązki i ustalenia. Dokumentacja powinna być napisana w języku polskim, zatwierdzona przez kierownika danej jednostki, a także zostać ujęta we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego”¹⁴. Taka interpretacja polityki rachunkowości jest logiczna i spójna, ale jednocześnie daje duży zakres swobody kierownikowi jednostki, jeśli chodzi o szczegółowe doprecyzowanie zasad (polityki) rachunkowości.

Przyjętą przez jednostkę politykę rachunkowości należy stosować w sposób ciągły, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych zgodnie z ich treścią ekonomiczną, jednakowej wyceny

¹⁰ Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 8: „Polityka (zasady) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i błędy”, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 29.11.2008 r., nr L 320/1.

¹¹ W. Brzezina, *Nauka, polityka i praktyka rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 1995, nr 32, s. 29.

¹² P. Kabalski, *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce 2009, s. 11.

¹³ K. Sawicki, *Polityka rachunkowości i polityka bilansowa*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2000, nr 57, s. 92.

¹⁴ R. Niemczyk, *Rachunkowość małych i średnich przedsiębiorstw*, Wrocław: Unimex 2007, s. 11.

składników bilansu i sporządzania sprawozdania finansowego. Ustawa dopuszcza – w razie konieczności – zmianę przyjętych zasad, polityki rachunkowości na inne rozwiązania przewidziane ustawą, ale każdorazowo ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji. Po dokonaniu zmian jednostka musi określić charakter i skalę wpływu wprowadzonych zmian na sprawozdanie finansowe, określić przyczyny tych zmian oraz liczbowo określić ich wpływ na wynik finansowy¹⁵. Informacje o stosowanej polityce rachunkowości o zmianach w polityce rachunkowości powinny zostać zamieszczone w informacji dodatkowej w sprawozdaniu finansowym.

Zasady (polityka) rachunkowości obejmują wybrane przez jednostkę rozwiązania, określające między innymi:

1) zasady klasyfikacji i grupowania zdarzeń, metody wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego i ich prezentacji (wykazywania lub ujawniania) w sprawozdaniu finansowym;

2) techniczno-organizacyjny sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych i ich ochrony.

KSR nr 7, precyzując tryb zmian w polityce rachunkowości, stwierdza, że nie odnosi się do tej części polityki rachunkowości, która zajmuje się techniczno-organizacyjnymi aspektami prowadzenia ksiąg rachunkowych i ich ochrony¹⁶.

Krajowy Standard Rachunkowości nr 7 szczegółowo podkreśla, że „zmiana polityki rachunkowości nie może spowodować braku porównywalności danych ze sprawozdania finansowego roku poprzedzającego rok, w którym te zmiany nastąpiły”. I dalej precyzuje: „dokonując zmiany przyjętych zasad (polityki) rachunkowości należy dokonać retrospektywnego przekształcenia danych porównawczych, jeżeli kierownik jednostki uzna, iż jest to konieczne dla rzetelnego i jasnego przedstawienia jej sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. Nową, zmienioną zasadę, stosuje się od pierwszego dnia roku obrotowego. Zależnie od decyzji kierownika jednostki jest to pierwszy dzień bieżącego lub następnego roku obrotowego”¹⁷.

Jednostka zmienia przyjęte zasady (politykę) rachunkowości w dwóch sytuacjach (w terminach określonych w przepisach o rachunkowości):

– jeżeli obowiązek taki wynika ze zmiany przepisów o rachunkowości;

¹⁵ *Jak ustalić własną politykę rachunkowości?*

¹⁶ KSR nr 7: „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”, Rozdział III, punkt 3.1.

¹⁷ Tamże, Rozdział III, punkt 3.7.

- jeżeli utraciła prawo do stosowania uproszczeń przewidzianych w przepisach ustawy o rachunkowości.

Tak więc konkludując, celem polityki rachunkowości jest:

- przedstawienie rzetelnego i wiernego obrazu majątku jednostki i jej wyniku finansowego;
- określenie jasnych i czytelnych zasad prowadzenia rachunkowości;
- zapewnienie bezpieczeństwa finansowego jednostki.

Bardzo ważne jest także to, aby polityka rachunkowości odzwierciedlała nie tylko potrzeby informacyjne występujące wewnątrz jednostki, czyli zabezpieczała dostarczanie niezbędnych informacji dla potrzeb bieżącego i strategicznego zarządzania jednostką, ale oferowała także informacje dla jej otoczenia (obowiązki sprawozdawcze).

Ustawa o rachunkowości zezwala podmiotom rachunkowości, aby postępując zgodnie z nadrzędnymi zasadami rachunkowości i zachowując obowiązek pełnego i jasnego obrazu majątkowego i finansowego jednostki oraz jej wyniku finansowego, mieli prawo dokonywania wyborów konkretnych rozwiązań ewidencyjnych i sprawozdawczych, a także stosowania pewnych uproszczeń (udogodnień). Tym samym dopuszczono prowadzenie przez jednostkę własnej, zindywidualizowanej polityki rachunkowości. Jednostka może także rozszerzyć zakres polityki rachunkowości, dostosowując ją do swoich potrzeb informacyjnych.

W polityce rachunkowości można więc wyodrębnić dwie grupy zasad:

- a) zasady jednoznacznie określone w ustawie i przepisach wykonawczych do niej;
- b) zasady będące efektem wyboru przez kierownika jednostki spośród alternatywnych wariantów dopuszczonych przez ustawę.

Polityki rachunkowości różnych podmiotów rachunkowości mają pewne elementy wspólne, uniwersalne dla każdej polityki rachunkowości:

- zawierają elementy określone przez ustawę o rachunkowości;
- zapewniają wymaganą jakość sprawozdania finansowego;
- zapewniają prawidłową wycenę aktywów, pasywów i wyniku finansowego;
- mają formę dokumentu sporządzonego w języku polskim w momencie rozpoczęcia działalności;
- muszą być przygotowane w trybie uchwały kierownictwa jednostki i ujawniona w informacji dodatkowej sprawozdania finansowego;
- zmiany polityki rachunkowości niezależnie od momentu ich zdecydowania muszą skutkować dla systemu rachunkowości (i sprawozdawczości) od początku roku obrotowego.

Niezależnie od uniwersalnych, wspólnych dla wszystkich jednostek cech polityk rachunkowości wynikających głównie z obowiązujących regulacji prawnych, polityki rachunkowości poszczególnych jednostek wykazują się dużym zróżnicowaniem (specyfiką), wynikającym z wielu powodów, leżących zarówno po stronie przepisów prawnych, jak i samych jednostek. Istnieje wiele przesłanek różnicujących polityki rachunkowości i nadających im specyficzny charakter w różnych jednostkach.

Po pierwsze, zakres dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości wynikający z przepisów ustawy o rachunkowości ma charakter otwarty. Każda jednostka, jeżeli uzna to za stosowne, może rozszerzyć ten zakres, dostosowując go do własnych potrzeb wynikających ze szczegółowych przepisów prawnych określających funkcjonowanie rachunkowości (może dokonywać wyborów).

Po drugie, ustawa o rachunkowości dopuszcza stosowanie wielu uproszczeń w ewidencji księgowej i sprawozdawczości.

Po trzecie, politykę rachunkowości w poszczególnych jej elementach, obok ustawy o rachunkowości, określają przepisy wykonawcze do ustawy regulujące szczegółowe kwestie związane z rachunkowością różnych podmiotów, np. banków, ubezpieczycieli, fundacji, partii politycznych itp.

Po czwarte, kryterium różnicującym polityki rachunkowości jest charakter działalności jednostki, wielkość jej majątku, struktura organizacyjna i inne specyficzne cechy jednostki zobowiązanej do prowadzenia rachunkowości.

Po piąte, istotnym elementem różnicującym politykę rachunkowości i wartość informacyjną sprawozdania finansowego jest zakres i charakter obowiązków sprawozdawczych określonych przez prawo (sprawozdanie jednostkowe czy skonsolidowane) oraz obecność (lub nie) na publicznym rynku kapitałowym.

Możliwość stosowania uproszczeń i wyboru różnych wariantów rozwiązań ewidencyjnych i sprawozdawczych wynika z polskiego prawa bilansowego i występuje w takich kwestiach, jak¹⁸:

- prowadzenie ksiąg rachunkowych (kształt zakładowego planu kont, sposób dokumentowania operacji gospodarczych, system przetwarzania danych, zasady ochrony danych oraz przechowywania dokumentacji księgowej);
- wycena aktywów i pasywów (w tym aktualizacja wyceny);

¹⁸ Patrz *Ustawa o rachunkowości. Komentarz. Stan prawny na 30.06.2010*, red. E. Walińska, Warszawa: LEX Grupa Wolters Kluwer 2011.

- zasady ustalania wyniku finansowego (metody rezerwowania, metody amortyzacji, w tym jednorazowej, rozliczanie kosztów i przychodów przyszłych okresów, metoda rachunku kosztów);
- ujawnianie skutków zmiany polityki rachunkowości;
- błędy fundamentalne;
- sposób prezentacji sprawozdania finansowego;
- zakres ujawnianych informacji dodatkowych.

3. SPECYFIKA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI BANKU

Bazowym aktem prawnym regulującym zasady prowadzenia rachunkowości bankowej w Polsce jest ustawa o rachunkowości, która wskazuje na potrzebę określenia zasad (polityki) rachunkowości. Zasady te należy stosować w sposób ciągły, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, w tym także dokonywania odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych tak, aby za kolejne lata informacje z nich wynikające były porównywalne¹⁹.

W tym miejscu należy jeszcze raz podkreślić, że bank jako instytucja prowadząca działalność ograniczoną prawem do katalogu czynności bankowych opartych na zaufaniu społecznym, jest zobowiązany do szczególnie rzetelnego sporządzania i prezentowania informacji w sprawozdaniach finansowych. Kuszące jest korzystne poprawianie wizerunku banku w sprawozdawczości w celu pozyskania zaufania społecznego, nierzetelne pokazywanie obrazu sytuacji finansowej i „kreowanie” dobrych informacji o banku, ale konsekwencją może być (poza odpowiedzialnością prawną) negatywna reakcja społeczna na ujawnioną „kreatywność”, która może prowadzić do obniżenia zaufania publicznego, zmniejszenia wiarygodności banku i utrata klientów. Jest to o tyle istotne, że banki są silne nie tylko posiadaniem kapitałami własnymi, ale także pozyskanym zaufaniem publicznym. Jeżeli chodzi o kapitały, to wiele regulacji czuwa nad wyposażeniem banków w odpowiedniej wielkości kapitały, niezbędne dla bez-

¹⁹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3.

piecznego prowadzenia działalności. Jeżeli chodzi natomiast o zaufanie publiczne, to nie jest ono kwantyfikowane, ale jest niezwykle ważne. Jak pokazują przykłady ostatnich lat, troska o stabilne zaufanie do banków jest nie tylko przedmiotem właścicieli banków, ale także rządów i instytucji ponadnarodowych. Mimo to, że banki stanowią własność prywatną, to zaufanie do tych instytucji ma wartość społeczną. Wystarczy zauważyć, że w przypadku największych polskich banków ich klientami są miliony osób, co w sposób oczywisty wyznacza publiczny ich charakter. Zasianie wątpliwości wśród tak dużej liczby osób mogłoby mieć trudne do wyobrażenia konsekwencje publiczne.

Zarysowane wyżej warunki działania banków wskazują na ogromną rolę rachunkowości generującej informację finansową w bankach, w tym politykę rachunkowości banków. Bank zobowiązany jest stosować zasady zapisane w prawie bilansowym w taki sposób, aby rzetelnie i jasno przedstawić sytuację majątkową i finansową, a także osiągnięty wynik finansowy. Wysoki poziom komplikacji rachunkowości bankowej wyznacza charakter działalności banku:

- masowy charakter operacji gospodarczych;
- czynności bankowe oparte na zaufaniu, a jednocześnie obciążone ryzykiem utraty środków pieniężnych (banku i klientów);
- nieustanne ryzyko towarzyszące działalności (płynności kredytowe, operacyjne, informatyczne itd.);
- zagrożenie „efektem zarażenia się” problemami trudności finansowych od innych podmiotów rynku finansowego;
- problemy i dylematy związane z wyceną (bieżącą i bilansową) aktywów i pasywów.

Dla przykładu, ustalenie wartości godziwej instrumentu finansowego może się opierać na metodzie retrospektywnej na podstawie modelu rachunkowego, gdy istnieją dla niego ceny na aktywnym rynku. Z drugiej strony wartość godziwa instrumentu finansowego, który nie jest notowany na aktywnym rynku, jest ustalana za pomocą technik wyceny w sposób prospektywny²⁰. Zapewne obie te metody mogą wywoływać wątpliwości co do ich rzeczywistej wartości. Nie zmienia to jednak potrzeby ujęcia instrumentu w wartości godziwej i zasadności przyjęcia danej metody. Z drugiej jednak strony może wywoływać chęć poszukiwania metody, ocenianej jako korzystniejsza z punktu widzenia określonego

²⁰ P. Bielański, *Syntetyczne instrumenty finansowe i przykłady ich ujęcia w kontekście stosowania kosztu historycznego i wartości godziwej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2010, nr 58 (114), s. 28.

interesariusza. W tym miejscu należy podkreślić, że stosowanie wartości godziwej dla wyceny składników aktywów i pasywów finansowych jest istotną kwestią w praktyce rachunkowości bankowej. Wynika to z potrzeby przestrzegania podstawowych zasad rachunkowości. Jednakże w procesie praktyki stosowania wartości godziwej pojawia się szereg dylematów. Dotyczą one źródeł i metod korzystania z informacji wykorzystywanych w procesie stosowania wycen, wyboru metod stosowanych przez banki i zakresu stosowania wartości godziwej²¹.

Ze względu na specyfikę działalności banku opartej na zaufaniu publicznym niezwykle ważna jest rzetelność danych sprawozdania finansowego – stąd waga dobrze opracowanej polityki rachunkowości.

Przy przygotowaniu dokumentu polityki rachunkowości banku konieczne jest uwzględnienie wielu regulacji prawnych, odnoszących się do działalności bankowej. Na kształt polityki rachunkowości banków wpływają:

- 1) Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (w przypadku banków sporządzających skonsolidowane sprawozdanie finansowe z obowiązku prawnego lub możliwości wyboru);
- 2) Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości (tekst jednolity z dnia 2 września 2009 r. Dz. U. 2009, Nr 152, poz. 1223);
- 3) Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 roku Prawo bankowe (Dz. U. 2002, Nr 72, poz. 665 z późniejszymi zmianami);
- 4) Ustawa z dnia 16 września 1982 roku – Prawo spółdzielcze (tekst jednolity: Dz. U. 2003, Nr 188, poz. 1848) – w przypadku banków spółdzielczych;
- 5) Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o obrocie instrumentami finansowymi (tekst jednolity: Dz. U. 2010, Nr 211, poz. 1384 z późniejszymi zmianami) – w przypadku banków, których akcje są notowane na publicznym rynku kapitałowym;
- 6) Przepisy wykonawcze do ustawy o rachunkowości odnoszące się do banków oraz przepisy wykonawcze do wspomnianych wyżej ustaw w zakresie dotyczącym szeroko rozumianej rachunkowości.

²¹ B. Kucharczyk, *Wartość godziwa w wycenie aktywów finansowych – praktyka polskich banków*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2010, nr 52 (108), s. 90. Interesująco pisze na ten temat J. Gierusz, *Koszt historyczny czy wartość godziwa – dylematy wyceny w rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 62 (118), s. 111. Z powołaniem na: B.J. Epstein, *GAPP 2010 Interpretation and Application of Generally accepted accounting principles*, Hoboken: John Wiley and Sons. Inc. 2010.

Najważniejsze – dotyczące rachunkowości bankowej – przepisy wykonawcze do ustawy o rachunkowości (rozporządzenia ministra finansów) to:

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz. U. 2001, Nr 149, poz. 1674).

- 1) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (Dz. U. 2008, Nr 235, poz. 1589) oraz Rozporządzenie Ministra Finansów z 30 sierpnia 2010 r. zmieniające powyższe rozporządzenie w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (Dz. U. 2010, Nr 164, poz. 1111).
- 2) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz. U. 2008, Nr 228, poz. 1508).
- 3) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2010, Nr 191, poz. 1279).
- 4) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków (Dz. U. 2011, Nr 181, poz. 1082).
- 5) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 lutego 2012 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2012, Nr 0, poz. 265).

Na sposób ujmowania określonych operacji w księgach rachunkowych banku oraz prezentowanie ich w sprawozdaniach finansowych, mają wpływ także regulacje wydawane przez Zarząd Narodowego Banku Polskiego i Komisję Nadzoru Finansowego²². Dla przykładu – w Dzienniku Urzędowym NBP ogłasza się w szczególności akty prawne wydawane przez bank centralny, dotyczące różnych szczegółowych aspektów funkcjonowania banków. Są tu publikowane odnoszące się do działalności banków zarządzenia Prezesa Narodowego Banku Polskiego, uchwały Rady Polityki Pieniężnej w sprawie wysokości stopy referencyjnej, oprocentowania kredytów refinansowych, oprocentowania terminowych oraz stopy redyskontowej weksli w Narodowym Banku Polskim, uchwały Zarządu Naro-

²² W. Pawłowska, J. Wielgórska-Leszczyńska, *Rachunkowość instytucji finansowych*, Warszawa: Krajowa Izba Biegłych Rewidentów 2002, s. 123-124.

dowego Banku Polskiego oraz obwieszczenia w sprawie utworzenia, likwidacji i upadłości banków, oprocentowania kredytu refinansowego i lombardowego, stopy dyskontowej i redyskontowej weksli oraz stopy rezerw obowiązkowych banków.

Rachunkowość banków oraz określające jej kształt polityki rachunkowości banków nieustannie ewoluują w obliczu zmian zachodzących w otoczeniu banków (w gospodarce, na rynku finansowym, w tym bankowym, sferze regulacyjnej bankowości i rachunkowości).

Najważniejsze dla rachunkowości banków jest obecnie Rozporządzenie Ministra Finansów z 2010 roku w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków, które zastąpiło analogiczne rozporządzenie z 2008 roku i które zostało zmienione rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 24 lutego 2012 roku.

Struktura rozporządzenia w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków składa się z 9 rozdziałów i jednego załącznika.

Rozdział 1 to przepisy ogólne, w którym określono przedmiot regulacji rozporządzenia (rachunkowość banków) oraz zdefiniowano pojęcia ważne dla rachunkowości banków.

Rozdział 2 precyzuje prowadzenie ksiąg rachunkowych, określając walutę polską jako podstawową walutę rachunkowości, precyzując jednocześnie zasady ewidencji księgowej operacji w walutach obcych. W tym rozdziale określono także zasady (politykę) rachunkowości banków (która zostanie zaprezentowana w dalszej części artykułu).

Rozdział 3 reguluje zasady ujmowania w księgach rachunkowych i prezentacji w sprawozdaniu finansowym operacji dotyczących biura maklerskiego.

Rozdział 4 precyzuje zasady inwentaryzacji aktywów i pasywów, określając jej cele, metody, zasady oraz terminy.

W rozdziale 5 uregulowano ujmowanie i wycenę aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego banku, z uwzględnieniem regulacji ustawy o rachunkowości i specyfiki banku jako podmiotu rachunkowości.

Rozdział 6 rozporządzenia odnosi się do specyficznego segmentu działalności banku, jakim jest działalność biura maklerskiego banku, i dotyczy wyceny instrumentów finansowych oraz praw do towarów giełdowych klientów biura maklerskiego.

Rozdział 7 reguluje rachunkowość zabezpieczeń przyjmowanych i polega na ujmowaniu wpływu zmian wartości godziwej instrumentu zabezpieczającego i pozycji zabezpieczającej (przed ryzykiem operacji bankowej) na wynik finansowy banku.

Rozdział 8 określa zasady bezpiecznego przechowywania danych, wynikające z ustawy o rachunkowości z jednej strony, a ustawy prawo bankowe wymagającej przestrzegania zasad tajemnicy bankowej z drugiej.

Rozdział 9 zawiera przepisy przejściowe i końcowe.

Integralnym elementem rozporządzenia jest załącznik określający zawartość informacyjną informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego banku²³. Informacja dodatkowa powinna zapewnić porównywalność informacji finansowych zawartych w sprawozdaniu za okres sprawozdawczy z informacjami zawartymi w sprawozdaniu finansowym za poprzedni, analogiczny okres sprawozdawczy. Załącznik zawiera wyszczególnienie informacji wymaganych od banku, a zawartych w sprawozdaniu finansowym w podziale na dwie grupy informacji:

- 1) wprowadzenie do sprawozdania finansowego,
- 2) dodatkowe informacje i objaśnienia.

Wprowadzenie do sprawozdania finansowego banku obejmuje w szczególności:

- nazwę i siedzibę banku oraz wskazanie organu rejestrowego wynikającego z udzielonych zezwoleń przez Komisję Nadzoru Finansowego;
- wskazanie okresu objętego sprawozdaniem finansowym;
- wskazanie czy jest to sprawozdanie jednostkowe, łączne czy skonsolidowane,
- wskazanie, czy sprawozdanie zostało sporządzane przy założeniu kontynuacji działalności w dającej się przewidzieć przyszłości, czy nie istnieją okoliczności wskazujące na zagrożenie kontynuowania działalności;
- informacje dotyczące korekty błędu w poszczególnych pozycjach sprawozdania finansowego;
- informacje o znaczących zdarzeniach, które wystąpiły po dniu bilansowym;
- informację o wynagrodzeniu biegłego rewidenta.

W dodatkowych informacjach i objaśnieniach bank musi ujawnić dużą ilość szczegółowych (57) problemów i informacji o aktywach i pasywach, zobowiązaniach pozabilansowych, elementach rachunku zysków i strat, zestawienia zmian w kapitale własnym oraz rachunku przepływów pieniężnych. Ważną częścią informacji dodatkowej jest zestaw informacji o skali ryzyka ponoszonego przez banki, a także informacje o zarządzaniu ryzykiem związanym z prowadzoną przez bank działalnością, o wielkości tworzonych rezerw i odpisów aktualizacyjnych

²³ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2010, Nr 191, poz. 1279), załącznik nr 1.

aktywa, informacje dotyczące instrumentów finansowych klientów, w zakresie niezbędnym do lepszego zrozumienia sytuacji finansowej i majątkowej, a także wyniku finansowego banku. Duża grupa informacji odnosi się do informacji o pozycjach rachunku zysków i strat. Zawartość tej części sprawozdania finansowego waha się od 5 stron (Bank Spółdzielczy w Rawie Rawskiej) do 50 stron (Bank Spółdzielczy w Poniatowej). Duże banki komercyjne w informacji dodatkowej ujawniają ogromną ilość informacji (w Kredyt Banku SA było to ponad 100 stron zwartych informacji) zgodnie z zawartością rozporządzenia o szczegółowej rachunkowości banków. Szczegółowe omówienie zawartości informacyjnej informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego banku wykracza poza zakres niniejszego artykułu.

Rozporządzenie w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków z 2010 r. potwierdza, w ślad za ustawą o rachunkowości, konieczność posiadania przez bank „polityki rachunkowości”, twierdząc, że „ewidencjonowanie zdarzeń w księgach rachunkowych banku następuje zgodnie z ustalonymi zasadami (polityką) rachunkowości”²⁴.

Integralne elementy polityki (zasad) rachunkowości banku wynikają z ustawy o rachunkowości, które precyzuje rozporządzenie w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków. Minimalny zakres polityki rachunkowości banku według ustawy o rachunkowości to²⁵:

- określenie roku obrotowego, w tym także okresów sprawozdawczych, które wchodzi w jego skład;
- opis przyjętych metod wyceny składników aktywów i pasywów oraz sposobu ustalania wyniku finansowego;
- zakładowy plan kont, który ustala konta księgi głównej, zasady stosowane przy klasyfikacji zdarzeń oraz zasady stosowane przy prowadzeniu kont ksiąg pomocniczych oraz zasady powiązania ich z kontami księgi głównej;
- wykaz ksiąg rachunkowych;
- charakterystykę systemu przetwarzania danych;
- informacje dotyczące systemu ochrony danych oraz ich zbiorów, w tym również ksiąg rachunkowych, dowodów księgowych i innych dokumentów będących podstawą zapisów dokonywanych w księgach rachunkowych.

We wprowadzeniu do sprawozdania finansowego bank ma obowiązek opisanie stosowanych zasad (polityki) rachunkowości, w tym metody wyceny akty-

²⁴ Tamże, art. 6, pkt 1.

²⁵ Tamże, art. 10.

wów i pasywów oraz ustalania przychodów i kosztów, w zakresie w jakim obowiązujące przepisy pozostawiają prawo wyboru lub nie regulują danego zagadnienia. W szczególności dotyczy to:

- zasad ujmowania w kapitale własnym skutków wyceny pozycji bilansowych;
- zasad ustalania wartości godziwej aktywów finansowych i zobowiązań finansowych, z podziałem na poszczególne rodzaje tych aktywów i zobowiązań;
- przyjętych zasad rachunkowości zabezpieczeń, w tym odnoszących się do prognozowanych transakcji;
- zasad spisywania należności.

We wprowadzeniu bank musi także opisać charakter i skutki (dla wyniku finansowego) zmian wprowadzanych do polityki rachunkowości oraz dokonać uzasadnienia dla tych zmian.

Osobą odpowiedzialną za politykę rachunkowości jest kierownik jednostki. Ponosi on także, ze względu na pełnione funkcje zarządcze, odpowiedzialność za wypełnianie obowiązków z zakresu rachunkowości uregulowanych w ustawie. Kierownik jednostki ma obowiązek pełnienia nadzoru rachunkowego, nawet w przypadku powierzenia niektórych obowiązków – wyłączając odpowiedzialność za prowadzenie inwentaryzacji spisu z natury – innej osobie za jej zgodą. Decyzja o przejęciu określonych obowiązków rachunkowych przez inną osobę powinna być sporządzona na piśmie. W przypadku, kiedy jednostką kieruje organ wieloosobowy i nie ma wybranej osoby ponoszącej odpowiedzialność, ponoszą ją wszyscy członkowie organu zarządzającego. Kierownik jednostki ma obowiązek sporządzania dokumentu zasad (polityki) rachunkowości w formie pisemnej, a także dokonywania jej aktualizacji²⁶.

Integralnym elementem polityki rachunkowości są zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych. Prowadzenie ksiąg rachunkowych w banku, czyli ewidencjonowanie zdarzeń gospodarczych zgodnie z zasadami (polityką) rachunkowości polega zatem na²⁷:

- chronologicznej rejestracji zdarzeń gospodarczych w dzienniku, dokonywanej w każdym dniu operacyjnym, w sposób umożliwiający uzgodnienie jego obrotów z obrotami zestawienia obrotów i sald kont syntetycznych;

²⁶ I. Olchowicz, A. Tłaczała, *Rachunkowość finansowa w przykładach*, Warszawa: Difin 2008, s. 25, 27.

²⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2010, Nr 191, poz. 1279), art. 6, pkt 2.

- ujmowaniu w ewidencji syntetycznej zdarzeń gospodarczych w ujęciu systematycznym, w kolejności chronologicznej, przy zachowaniu zasady podwójnego zapisu, w sposób zapewniający sporządzenie zestawienia obrotów i sald wszystkich kont syntetycznych;
- ujmowaniu w ewidencji analitycznej zdarzeń gospodarczych w ujęciu systematycznym, w sposób zapewniający sporządzenie zestawienia obrotów i sald kont analitycznych uzgodnionych z saldami i zapisami na kontach syntetycznych;
- ewidencji zobowiązań pozabilansowych, ze szczególnością wynikającą z planu kont banku oraz wymogów sprawozdawczych;
- obejmowaniu określonych, rzeczowych składników majątku ewidencją ilościową i wartościową;
- księgowaniu wszelkich operacji wyłącznie na właściwych kontach syntetycznych, kontach analitycznych (przewidzianych w planie kont urzędzeniach ksiąg pomocniczych) oraz kontach pozabilansowych wynikających z planu kont banku;
- sporządzaniu zestawienia obrotów i sald kont syntetycznych i analitycznych²⁸.

W dalszej części rozporządzenia opisano zasady ewidencji księgowej w dzienniku (dziennikach cząstkowych), podkreślając obowiązek sporządzania obrotów i sald dziennika (dzienników) na koniec każdego dnia operacyjnego. Następnie sprecyzowano zasady ewidencji pozabilansowej i wymagania rachunkowości komputerowej.

Zapisów w księgach rachunkowych banku dokonuje się codziennie, odmiennie niż w jednostkach niefinansowych, ujmując wszystkie zdarzenia gospodarcze każdego dnia operacyjnego i odnosząc je do okresów sprawozdawczych, których zdarzenia te dotyczą. Księgi rachunkowe uznaje się za prowadzone bezbłędnie, jeżeli wprowadzono do nich kompletnie i poprawnie wszystkie zakwalifikowane do ujęcia w księgach rachunkowych w danym dniu operacyjnym dowody księgowe, zapewniono ciągłość zapisów oraz bezbłędność działania stosowanych procedur obliczeniowych²⁹.

²⁸ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2010, Nr 128, poz. 861).

²⁹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2010, Nr 191, poz. 1279), art. 8 pkt 1.

Opisując specyfikę prowadzenia ksiąg rachunkowych, analizowane rozporządzenie w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banku wielokrotnie podkreśla obowiązek:

- wprowadzenia do ksiąg rachunkowych każdej operacji gospodarczej w dniu jej wystąpienia;
- sporządzenia na podstawie zapisów do ksiąg rachunkowych (na kontach syntetycznych i analitycznych) zestawienia obrotów i sald na koniec każdego dnia roboczego;
- uzgodnienia obrotów i sald z księgą główną i obrotami dziennika na koniec każdego dnia roboczego.

Uwzględniając wszystkie czynniki określające charakter działalności banku oraz prawne podstawy rachunkowości bankowej, dokument zawierający zasady rachunkowości banku powinien zawierać przepisy ogólne, które obejmują podstawę opracowania dokumentu, zapis dotyczący wprowadzania zmian w stosowanych zasadach rachunkowości, a także wyjaśnienia użytych określeń w treści dokumentu. Bardzo ważny jest sposób organizacji rachunkowości w danej jednostce. Należy więc określić zasady organizacji rachunkowości, wskazać komórki odpowiedzialne za bieżące prowadzenie rachunkowości, nie wykluczając odpowiedzialności kierownictwa za wykonywanie obowiązków w zakresie rachunkowości banku. Kolejnym elementem jest określenie miejsca i sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych. Istotną kwestią jest, iż zapisy księgowane w księgach rachunkowych dotyczące danego roku obrotowego dokonywane są na koniec każdego dnia roboczego, na podstawie prawidłowo sporządzonych dowodów księgowych, sporządzonych i zakwalifikowanych do zapisu na określonym koncie. Powinno się też określić sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym funkcjonowanie programów komputerowych. Ważne jest zdefiniowanie planu kont banku, prowadzenie ewidencji księgowej w ujęciu analitycznym i syntetycznym przy zachowaniu zasady podwójnego zapisu. Należy również określić procedurę otwierania i zamykania ksiąg rachunkowych, w tym uzgadniania zapisów w księgach rachunkowych. Uzgodnienia obrotów i sald przeprowadzane są na koniec każdego dnia roboczego, poprzez porównanie obrotów dziennika (dzienników) z zestawieniem obrotów i sald kont syntetycznych i analitycznych.

Istotne znaczenie ma też określenie sposobu i zasad, których należy przestrzegać przy prowadzeniu ewidencji pozabilansowej. Nie wszystkie bowiem zdarzenia gospodarcze są ewidencjonowane na kontach bilansowych. Te, które nie mają wpływu na stan aktywów i pasywów banku, ale z jakichś względów wymagają odnotowania – ujmowane są w ewidencji pozabilansowej. Na przykład mogą

to być udzielone gwarancje bankowe, które wprawdzie nie muszą powodować zmian w stanie aktywów, ale jednak narażają bank na potencjalne ryzyko i powinny być ujęte w pozycjach pozabilansowych.

Oddzielne miejsce w polityce rachunkowości banku zajmują zagadnienia związane z inwentaryzacją. Wartość aktywów i pasywów wykazywanych w księgach rachunkowych banku podlega rocznej i okresowej inwentaryzacji. Ta czynność jest bardzo ważna, ponieważ pozwala na sprawdzenie danych wynikających z ksiąg rachunkowych banku ze stanem rzeczywistym i ustalenie różnic inwentaryzacyjnych, ujęcie różnic w księgach i ustalenie osób odpowiedzialnych za powierzone mienie oraz rozliczenie stwierdzonych różnic inwentaryzacyjnych, a także dokonanie oceny gospodarczej wykorzystywania i przydatności składników majątkowych. Jeżeli chodzi o inwentaryzację w banku, to w szczególności polega ona na przeprowadzeniu spisu z natury krajowych środków płatniczych, walut obcych i dewiz, papierów wartościowych w postaci materialnej, innych wartości przechowywanych w kasach i skarbcach oraz wszelkich rzeczowych składników majątku. Chodzi także o uzgodnienie, w drodze uzyskania potwierdzenia przez klientów i kontrahentów banku, stanu środków zgromadzonych na rachunkach bankowych, kredytów i pożyczek, instrumentów finansowych w postaci zdematerializowanej oraz innych należności i zobowiązań. Inwentaryzacją w drodze porównania stanu ewidencyjnego z dokumentami i dokonania weryfikacji wartości tych składników, w szczególności powinny być obejmowane wartości niematerialne i prawne, należności i zobowiązania wobec posiadaczy rachunków bankowych nieprowadzących ksiąg rachunkowych, należności zakwalifikowane do kategorii zagrożonych, odsetki naliczone, w tym zastrzeżone, roszczenia z tytułu niedoborów i szkód oraz inne należności i zobowiązania wobec pracowników, rozliczenia międzyokresowe, fundusze banku i rezerwy oraz zobowiązania pozabilansowe, w tym z tytułu udzielonych lub otrzymanych gwarancji lub poręczeń.

Ważne jest uwzględnienie w polityce rachunkowości zapisów dotyczących wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego. Rozporządzenie w sprawie szczególnej rachunkowości banków precyzuje metody wyceny poszczególnych aktywów i pasywów oraz zobowiązań pozabilansowych banku.

W polityce rachunkowości należy też opisać kwestie związane ze sprawozdawczością finansową. W szczególności odnosi się to do zasad sporządzania sprawozdawczości, które m.in. określają, że sprawozdanie finansowe sporządza się na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych lub inny dzień bilansowy, w sposób określony w załączniku do ustawy o rachunkowości oraz właściwej uchwały

Zarządu Narodowego Banku Polskiego dotyczącej sporządzania sprawozdawczości banków³⁰.

Roczne sprawozdanie finansowe banku podlega obowiązkowemu badaniu przez niezależnego biegłego rewidenta. Do badania uprawnione są podmioty wskazane przez radę nadzorczą, przy czym umowa o badaniu sprawozdania finansowego powinna być zawarta w terminie, w którym biegły rewident będzie mógł uczestniczyć w inwentaryzacji składników majątku banku. Istnieje obowiązek składania rocznych sprawozdań finansowych, opinii rewidenta oraz odpisu uchwały organu zatwierdzającego roczne sprawozdanie finansowe i podział zysku lub pokrycie strat przez zarząd banku do odpowiedniego rejestru sądowego w ciągu 15 dni od zatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego.

Zazwyczaj w dokumencie polityka rachunkowości banku znajduje się też fragment poświęcony kwestii przechowywania i ochrony danych oraz zasadom związanym z udostępnianiem akt osobom trzecim. Należy wskazać, iż szczegółowe zasady dotyczące obiegu, gromadzenia i przechowywania dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji dotyczącej prowadzenia rachunkowości banku reguluje odpowiednia instrukcja obiegu dowodów księgowych. Przy udostępnianiu informacji osobom trzecim niezwykle ważne jest, aby zachowywać przepisy dotyczące tajemnicy bankowej.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie rachunkowości, banki mogą prowadzić rachunkowość komputerową. Przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera, zapisowi w księgach rachunkowych nadaje się automatycznie numer identyfikacyjny, pod którym został wprowadzony do dziennika i który umożliwia ustalenie osoby odpowiedzialnej za treść zapisu. Zazwyczaj w banku dokument polityka rachunkowości zawiera załącznik prezentujący zestawienie dokumentów lub plików, wydruków komputerowych generowanych w księgowym systemie komputerowym. Załącznik może mieć postać tabeli, która prezentuje rodzaje wydruków komputerowych wraz z zakresem informacji, jakie zawierają, częstotliwością wykonania, osobami odpowiedzialnymi za sporządzanie i akceptację poszczególnych dokumentów.

³⁰ Uchwała 3 – nr 19/2011 Zarządu Narodowego Banku Polskiego z dnia 24 marca 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie trybu i szczegółowych zasad przekazywania przez banki do Narodowego Banku Polskiego danych niezbędnych do ustalania polityki pieniężnej i okresowych ocen sytuacji pieniężnej państwa oraz oceny sytuacji finansowej banków i ryzyka sektora bankowego Dz. U. NBP nr 3 z 25 marca 2011 r.

Załącznikiem do polityki rachunkowości powinien być także plan kont. W przypadku banków, konstrukcja wzorcowego planu konta została zaproponowana w przepisach wykonawczych do ustawy o rachunkowości. Aktualnie sprawy te reguluje Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków. W załączniku do tego rozporządzenia zamieszczono wzorcowy plan kont dla banków, w budowie którego widoczny jest układ podmiotowo-przedmiotowy. Występują w nim następujące zespoły kont³¹:

- Zespół 0 – Aktywa trwałe,
- Zespół 1 – Operacje z udziałem środków pieniężnych i operacje z podmiotami finansowymi,
- Zespół 2 – Operacje z podmiotami niefinansowymi,
- Zespół 3 – Operacje z instytucjami rządowymi i samorządowymi,
- Zespół 4 – Papiery wartościowe,
- Zespół 5 – Operacje różne,
- Zespół 6 – Fundusze własne,
- Zespół 7 – Koszty i straty,
- Zespół 8 – Przychody i zyski,
- Zespół 9 – Zobowiązania pozabilansowe udzielone i otrzymane.

W ramach każdego zespołu zaproponowany jest szczegółowy podział kont na grupy niezbędne do rejestracji jednorodnych operacji gospodarczych. Plan kont typowego banku – ze względu na specyfikę jego działalności – jest bardzo rozbudowany. Sam wykaz kont syntetycznych liczy kilkadziesiąt stron. Należy podkreślić, że Zakładowy Plan Kont jest trzonem rachunkowości każdej jednostki gospodarczej (także banku) i w związku z tym powinien być – po dostosowaniu do indywidualnych potrzeb banku – dołączony w postaci załącznika do polityki rachunkowości.

Tak więc modelowy kształt treści dokumentu zasady (polityka) rachunkowości banku powinien:

- po pierwsze, odpowiadać na wymagania obowiązujących przepisów prawnych, w tym szczególnie ustaw – Prawo bankowe i o rachunkowości, także MSR/MSSF oraz aktualnych przepisów szczegółowych regulujących prowadzenie rachunkowości i sprawozdawczości banków sporządzanej dla GUS i NBP;

³¹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków (Dz. U. 2011, Nr 181, poz. 1082).

- po drugie, opierać się na nadrzędnych zasadach rachunkowości wynikających z ustawy o rachunkowości, które są powszechnie znane, akceptowane i stosowane w praktyce rachunkowości;
- po trzecie, uwzględniać specyfikę rachunkowości jednostki gospodarczej, jaką jest bank, w której ponad 90% aktywów to aktywa obrotowe (aktywa w ciągłym ruchu), zaś kapitały obce, głównie zobowiązania, stanowią ponad 90%, a ich struktura podmiotowa powoduje, że w każdej chwili mogą być wycofane z banku;
- po czwarte, szczegółowo określać zasady prowadzenia rachunkowości w danej jednostce tak, aby każdy analizujący ten dokument miał pełną wiedzę o systemie informacyjnym, generującym sprawozdanie finansowe przedstawiające rzetelny i wierny obraz sytuacji finansowej i wyniku finansowego jednostki;
- po piąte, zapewnić, aby informacje generowane przez system rachunkowy jednostki z roku na rok były porównywalne, co wynika z obowiązku ciągłego stosowania tych samych zasad rachunkowości;
- po szóste, opierać się na Zakładowym Planie Kont, który stanowi jego integralną część.

Generalnie, dokumentacja przyjętych i stosowanych zasad rachunkowości w banku powinna być sporządzona zgodnie z obowiązującymi w momencie sporządzenia dokumentu przepisami prawa bankowego i bilansowego (prawa krajowego i MSR/MSSF). Należy podkreślić wagę rachunkowości i polityki rachunkowości banków w kontekście tego, że banki są jednostkami szczególnymi, instytucjami zaufania publicznego i jak żadne inne jednostki, muszą dbać o zabezpieczenie podstaw prawnych do prowadzenia czynności bankowych, bardzo często zastrzeżonych wyłącznie do ich dyspozycji. Właściciele banków i personel zarządzający powinni także mieć świadomość swoistej „asymetrii informacji”, polegającej na posiadaniu przewagi nad klientem z racji dysponowania pełną, terminową i wiarygodną informacją o banku oraz wysoko kwalifikowanymi kadrami prawników dbających o interes instytucji. Mając na uwadze dobry wizerunek banku, powinny kierować się troską o rzetelne wykonywanie czynności bankowych, o należytą staranność w realizacji obsługi finansowej klientów i nie pozwolić sobie na obniżenie wiarygodności w oczach klientów i społeczeństwa.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, posiadanie polityki rachunkowości jest nie tylko obowiązkiem banku wynikającym z obowiązujących regulacji prawnych, ale także ważnym elementem komunikacji z otoczeniem i wewnątrz jednostki oraz sprawnym systemem informacyjnym. Ułatwia prawidłowe działanie systemu rachunkowego jednostki poprzez zapisanie zasad i reguł, którymi należy się kierować prowadząc księgi rachunkowe banku i generując sprawozdania finansowe. W przypadku instytucji finansowej, ramy dokumentu polityki rachunkowości określa prawo bilansowe, ale podstawą opracowania zasad (polityki) rachunkowości banku są także inne przepisy regulujące działalność banków – ustawa Prawo bankowe i przepisy wykonawcze do ustawy o rachunkowości, uwzględniające specyfikę rachunkowości bankowej, rozstrzygnięcia przyjęte w MSR/MSSF, jak również inne uregulowania obowiązujące konkretny bank z zakresu np. prawa spółdzielczego (banki spółdzielcze), czy prawo regulujące obrót instrumentami finansowymi (banki uczestniczące w zorganizowanym obrocie papierami wartościowymi). Najważniejsze dla rachunkowości banków są jednak dwa rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2010, Nr 191, poz. 1279) oraz z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków (Dz. U. 2011, Nr 181, poz. 1082). Nakreślają one zarówno zawartość polityki rachunkowości, jak i organizację rachunkowości w specyficznych jednostkach gospodarczych, jakimi są banki.

BIBLIOGRAFIA

- Bielawski P.: Syntetyczne instrumenty finansowe i przykłady ich ujęcia w kontekście stosowania kosztu historycznego i wartości godziwej, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2010, nr 58 (114).
- Brzezina W.: Nauka, polityka i praktyka rachunkowości, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 1995, nr 32, s. 29.
- Gierusz J.: Koszt historyczny czy wartość godziwa – dylematy wyceny w rachunkowości, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 62 (118), s. 111. Z powołaniem na: B.J. Epstein, GAPP 2010 Interpretation and Application of Generally accepted accounting principles, Hoboken: John Wiley and Sons. Inc. 2010.
- Jak ustalić własną politykę rachunkowości?, Dodatek do „Zeszytów Metodycznych Rachunkowości” z 1.04.2011.
- Kabalski P.: Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF, Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce 2009.
- Kucharczyk B.: Wartość godziwa w wycenie aktywów finansowych – praktyka polskich banków, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2010, nr 52 (108), s. 90.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 8: „Polityka (zasady) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów”, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 29.11.2008 r., Załącznik do Rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r.
- Niemczyk R.: Rachunkowość małych i średnich przedsiębiorstw, Wrocław: Unimex 2007.
- Pawłowska W., Wielgórska-Leszczyńska J.: Rachunkowość instytucji finansowych, Warszawa: Krajowa Izba Biegłych Rewidentów 2002.
- Projekt KSR nr 7: „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz. U. 2010, Nr 191, poz. 1279), załącznik nr 1.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków (Dz. U. 2011, Nr 181, poz. 1082).
- Sawicki K.: Polityka rachunkowości i polityka bilansowa, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2000, nr 57.
- Śnieżek E.: Wprowadzenie do rachunkowości, Kraków: Oficyna Ekonomiczna 2004.
- Uchwała 3 – nr 19/2011 Zarządu Narodowego Banku Polskiego z dnia 24 marca 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie trybu i szczegółowych zasad przekazywania przez banki do Narodowego Banku Polskiego danych niezbędnych do ustalania polityki pie-

niężnej i okresowych ocen sytuacji pieniężnej państwa oraz oceny sytuacji finansowej banków i ryzyka sektora bankowego. Dz. U. NBP nr 3 z 25 marca 2011 r.

Ustawa o rachunkowości. Komentarz. Stan prawny na 30.06.2010, red. E. Walińska, Warszawa: LEX Grupa Wolters Kluwer 2011.

Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 (tekst jednolity: Dz. U. 2009, Nr 152, poz. 1223, Nr 157, poz. 1241 i Nr 165, poz. 1316).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. 2002, Nr 72, poz. 665).

SPECIFICITY OF THE ACCOUNTANCY POLICY OF A BANK

Summary

Accountancy constitutes a key link in the system of information flow concerning the processes taking place in the company assets and the sources of its financing. In this way, it constitutes an integral part of the system of managing each business unit. Of utmost importance are the objectives and functions of the accountancy of a bank, which generates information needed to assess the financial and asset standing of the company as well as the financial performance after each working day. The Polish law of accountancy and banking obliges all the banks to specify their accountancy systems in a clear and readable way, that is in the form of special documents dedicated to that purpose (bank accountancy policy). The present article aims at demonstrating that the accountancy policy adopted by a bank differs from that of production companies or service providers, since banks function as a specific kind of business.

Translation by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: polityka rachunkowości, rachunkowość bankowa, zasady rachunkowości bankowej

Key words: accountancy policy, bank accountancy, bank accountancy principles